

Vierkant in Vierkant

Projectplan 2017

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Waarom ViV in Leiden
3. Theo van Doesburg
4. Vierkant in Vierkant
5. 100 jaar De Stijl
6. Stichting Vierkant in Vierkant
7. PR en marketing
8. Begroting en financiering
9. Organisatie en planning

Inleiding

Voor u ligt een projectplan voor de realisatie van een niet eerder uitgevoerd werk van Theo van Doesburg. De Stichting Vierkant in Vierkant, ViV, opgericht in 1997, heeft zich o.a. ten doel gesteld om dit werk, met dezelfde naam als de stichting, in Leiden gerealiseerd te krijgen. Om verschillende redenen heeft het de nodige jaren geduurd voor de gemeente Leiden een locatie heeft willen aanwijzen. In 2016 heeft de gemeente Leiden het Morssingelparkje aangewezen, gelegen aan één van de belangrijkste entrees van Leiden.

De Stichting Vierkant in Vierkant heeft Arjen Pels Rijcken gevraagd om als projectleider zorg te dragen voor de financiering en realisatie van dit werk. Pels Rijcken is medeoprichter van Stichting Beelden in Leiden. Beelden in Leiden is, met een beeldtentoonstelling in de openbare ruimte, in vijf jaar uitgegroeid tot een vast onderdeel in de culturele agenda van Leiden.

In dit projectplan leest u waarom ViV in Leiden moet komen en hoe dit gerealiseerd kan worden. De betrokkenen van de stichting en de projectleider doen dit uiteraard geheel belangeloos. De gemeente Leiden werkt actief mee en zal ook haar steentje bijdragen, onder andere door het verzorgen van de juiste fundering voor dit werk. ViV zal worden uitgevoerd in beton. Omdat het werk in verband met de viering van “100 jaar De Stijl” dit jaar aan de stad wordt aangeboden zal het worden opgebouwd uit prefab betonnen blokken volgens het Lego-systeem. Het zal worden geplaatst op het groene pleintje naast het IBIS hotel. In 2019, wanneer de gemeente de nieuwe entree route gaat aanleggen, wordt het werk tijdelijk verplaatst om, na gereedkoming van de entree route een definitieve plek te krijgen in het de komende jaren aan te leggen Morssingelparkje.

Waarom moet Vierkant in Vierkant in Leiden komen?

De Leidse kunstenaar Theo van Doesburg is de motor achter De Stijl geweest. Hij richtte samen met Piet Mondriaan en anderen in 1917 in zijn atelier aan het Kort Galgewater het tijdschrift *De Stijl* op. Hij bleef hoofdredacteur tot zijn dood in 1931. Het tijdschriftje groeide uit tot de beroemde internationale beweging.

Op de puinhopen van de Eerste Wereldoorlog wilde De Stijl uiting geven aan het verlangen naar een betere toekomst, geloof in vooruitgang, optimisme en humor. Schilders, ontwerpers en architecten zouden moeten samenwerken om een ‘beeldende’ invloed op het leven uit te oefenen, en dat in een nieuwe beeldtaal die voor iedereen begrijpelijk zou zijn. Het ook in 1917 ontworpen Vierkant in Vierkant is, behalve in Leiden als tijdelijk houten monument (2009 – 2010), nooit eerder uitgevoerd in de openbare ruimte. Van Doesburg zelf hechtte veel waarde aan Vierkant in Vierkant, waarvan hij een maquette gebruikte bij zijn werk als docent aan het Bauhaus in Weimar.

Met het kleine herdenkingsbordje op het atelier, het moeilijk herkenbare vignet van De Stijl in het plaveisel en een informatiebordje aan het Kort Galgewater doet Leiden Van Doesburg en zichzelf tot nu toe tekort. Er is alle reden om het markante Vierkant in Vierkant de plaats te geven die het toekomt. Voor Leiden kan de plastiek op de nu bestemde plaats een blijvend icoon worden van de internationale kunstenaarsbeweging De Stijl, een versterking van Leiden als internationale stad van kunst en wetenschap. Geen beter moment daarvoor dan dit jaar bij het eeuwfeest van De Stijl. Alleen al in

Nederland is voor dit jaar een groot aantal evenementen gepland, waaronder ook in Leiden. Deze honderdste verjaardag zal niet geruisloos voorbijgaan.

In juli 2016 heeft de wethouder van Cultuur van Leiden het Morssingelparkje aangewezen voor de plastiek Vierkant in Vierkant van Theo van Doesburg. Het monument zal acht meter hoog verrijzen in dat parkje naast het Ibis-hotel, een van de echotuinen van het Singelpark. Aan de ringweg noord zal het een fraaie markering vormen van een belangrijke entree tot Leiden.

Leiden is de stad van Rembrandt van Rijn, natuurlijk, maar met uw steun voortaan ook die van Theo van Doesburg. Met Vierkant in vierkant, een plastiek waarbij verbinding en verbroedering sleutelementen zijn, wordt vluchtelingenstad Leiden naast de stad van Rembrandt ook die van Van Doesburg.

Theo van Doesburg (1883 – 1931)

Theo van Doesburg, schilder, dichter, architect en vormgever, was de drijvende kracht achter De Stijl, een kunstbeweging die streefde naar een ‘universele beeldtaal’ die door alle mensen begrepen zou kunnen worden. Hij richtte in 1917 in zijn atelier op Kort Galgewater 3 in Leiden het internationale maandblad *De Stijl* op. Het vignet van het blad is aangebracht in het plaveisel voor het atelier en nog onlangs gerestaureerd. Behalve een gedenkplaatje ‘Leiden en De Stijl’ op het huis staat daar voor toeristen van de Leidse loper een bord met informatie over Van Doesburg en De Stijl.

De eerste medewerkers aan het blad waren onder anderen Piet Mondriaan, Jan Wils, J.J.P. Oud, Gerrit Rietveld en Bart van der Leek. Tot zijn dood in 1931 bleef Van Doesburg hoofdredacteur.

De Stijl was een dun tijdschriftje, maar het heeft een stempel gedrukt op de Europese avant-garde rond 1920. In Duitsland raakte Van Doesburg geïnspireerd door Dada, een protestbeweging tegen de oorlog en de bureaucratie. Dada liet veel over aan het toeval, wilde volledige vrijheid, en de bijeenkomsten waren dan ook vrolijk en ludiek. Onder het pseudoniem I.K. Bonset schreef Van Doesburg ook zelf dadaïstische verzen.

Na de Eerste wereldoorlog was er behoefte aan idealisme, optimisme en harmonie. Kunstenaars wilden dat de volkeren samenwerkten in universele kunst. Beeldhouwers, schilders, architecten en grafisch ontwerpers inspireerden elkaar in het zoeken naar harmonie. Hun werk was veelal abstract, vaak in primaire kleuren.

De plastiek Vierkant in vierkant

In 1917 dienden Theo van Doesburg en Jan Wils naar aanleiding van een prijsvraag voor een fontein op het stationsplein in Leeuwarden een ontwerp in. Het kreeg de titel Vierhoek in vierhoek, maar werd later steeds aangeduid als Vierkant in vierkant. Van Doesburg sprak van ‘een zuiver stuk ruimteplastiek zonder enige versiering’. Wat hem voor ogen stond was niet zozeer een fontein, maar een monument, een twaalf meter hoge plastiek van een overtuigende universaliteit die rust uitstraalde op een levendig plein; een plastiek waarbij verbinding en verbroedering sleutelementen zijn. De vier bakken in het ontwerp zullen een tegemoetkoming zijn geweest aan de prijsvraag van een fontein.

De kubusvorm was de basis van het ontwerp. Als materiaal werd gekozen voor beton, in die tijd voor een kunstwerk nog een revolutionaire keuze. Wat beton voor Van Doesburg betekende is verwoord door de architect J.J.P. Oud in 1919: 'met gewapend beton zou het mogelijk zijn te komen tot een 'evenwichtige plastiekbeelding, een zuiverder en monumentale vlakbegrenzing. De vlakwerking kan synthetischer worden omdat er minder constructieve hulpmiddelen nodig zijn als voegen en lateien.' Voor Van Doesburg was zijn monument pas compleet als de vier zijden gelijkwaardig waren. In zijn theoretische verhandelingen over ruimteplastiek benadrukt hij dit aspect. De achterkant en de zijkanten mogen niet verwaarloosd worden, de voorkant mag niet domineren. Daarmee worden deze tegenstellingen opgeheven: er is eigenlijk geen sprake meer van voor-, achter- of zijkant. De beschouwer ervaart de logica van ruimtes en volumes. De vorm blijft boeien door de variatie van de zijden die bij verschillende weersomstandigheden en tijden van de dag telkens anders belicht worden.

Van Doesburg en Wils kregen een tweede prijs; het ontwerp is nooit uitgevoerd als plastiek in de openbare ruimte. Wel is er in 1919 een kleine maquette in geglaazuurd aardewerk vervaardigd door de firma Zaalberg. Van Doesburg gebruikte deze bij zijn onderwijs aan het Bauhaus in Weimar. Helaas is deze maquette in de jaren dertig verloren gegaan. Gelukkig zijn er twee foto's overgeleverd, die samen drie van de vier zijden laten zien. Op basis daarvan bleek het mogelijk om van het geheel een betrouwbare reconstructie te maken. Dat is in 1969 gedaan door C. Krom in opdracht van Jean Leering, de toenmalige directeur van het Stedelijk Van Abbe-museum. Leering was getrouwd met Wies van Moorsel, Van Doesburgs enige erfgename. In 1998 heeft de Leidenaar Ron Mittelmeijer, bestuurslid van Stichting Vierkant in vierkant van het eerste uur, onafhankelijk van Krom een eigen reconstructie gemaakt. Dat deze reconstructies mogelijk waren, is te danken aan Van Doesburgs consequent gevolgde bouwprincipe, gebaseerd op de kubus als grondvorm.

100 jaar De Stijl

In heel Nederland worden activiteiten georganiseerd rond dit eeuwfeest. Ook het Nederlands Bureau voor Toerisme heeft Nederland met "Mondriaan tot Dutch Design" op de internationale kaart gezet. Zie ook het filmpje op YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=Nr8uRHQNCQ0>. Voor de Leidse activiteiten verwijzen wij graag naar <https://www.visitleiden.nl/nl/ontdek-leiden/specials/de-stijl>.

Stichting Vierkant in Vierkant

Het bestuur van de stichting bestaat thans uit Petra Hoogeveen, Ron Mittelmeijer en Henry Verboket. Arjen Pels Rijcken heeft geen zitting in het bestuur en treedt uitsluitend op als projectleider. Sinds begin 2017 heeft de stichting een nieuwe Comité van Aanbeveling samengesteld bestaand uit:

- Elco Brinkman, Senator en voorzitter RvT Naturalis
- Meta Knol, directeur Museum De Lakenhal
- Jan Teeuwisse, directeur Museum Beelden aan Zee en hoogleraar in Leiden
- Sandra Smalenburg, kunstredacteur NRC Handelsblad
- Jop Ubbens, kunstadviseur.

PR en marketing

Op zich zelf hoeft er voor de realisatie van Vierkant in Vierkant niet veel aan promotie gedaan te worden. Omdat het werk dit jaar, gedurende het eeuwfeest van De Stijl, aan de stad Leiden wordt aangeboden zal er redelijk wat publiciteit worden gegenereerd. Toen eenmaal bekend werd dat er een definitieve locatie beschikbaar was en er een projectleider bereid was om zijn schouders eronder te zetten heeft het Leidsch Dagblad aandacht besteed aan Vierkant in Vierkant. Ook het Friesch Dagblad heeft twee artikelen gewijd aan dit onderwerp.

Van belang is dat de fondsen die worden aangeschreven kunnen inzien welke importantie de realisatie van dit werk heeft voor de culturele geschiedenis van Nederland en Leiden in het bijzonder. Vandaar ook de uitgebreide informatie over de kunstenaar en het werk eerder in dit projectplan.

Begroting en financiering

	investering
aankoop betonblokken	€ 20.000
fundering (2x)	€ 5.000
stuucwerk	€ 5.000
opslag transport	€ 20.000
marketing en PR	€ 5.000
onvoorzien	€ 5.000
totaal	€ 60.000

	financiering
gemeente Leiden	€ 5.000
sponsoring	€ 5.000
fondsen:	
Fonds 1818	€ 5.000
Prins Bernhard CF	€ 5.000
Van der Mandelestichting	€ 2.000
Stichting Stokroos	€ 2.000
Stichting Zabawas	€ 3.000
Stichting Ammodo	€ 2.500
Stichting H.L. Druckerfonds	€ 3.000
Gravin van Bylandt Stichting	€ 2.000
Gyselaar-Hintzenfonds	€ 2.000
Mondriaan Fonds	€ 5.000
Van den Bergh van Heemstede Stichting	€ 2.000
Bouwfonds Cultuurfonds	€ 2.000
Cultuurfonds Leiden	€ 7.500
Stichting Sanssouci	€ 2.000
Stichting Utopa	€ 1.500
Van Ommeren-de Voogt Stichting	€ 2.500
totaal	€ 61.000

De lijst van fondsen is niet uitputtend. Afhankelijk van de reacties zullen er meerdere fondsen worden aangeschreven. Bij sponsoring wordt gedacht aan de mogelijkheid om een betonblok te adopteren. Er zijn twee formaten betonblokken, 50x50x50 en 50x100x50. Voor een donatie van € 100 adopteert men een vierkant blok en voor € 200 kan men zich ontfermen over een rechthoekig betonblok. Bij het te plaatsen werk komt een overzicht van de partijen, fondsen en sponsors, die een bijdragen hebben geleverd.

Voor wat betreft de kosten het volgende. De betonblokken zijn op zichzelf niet duur. Met name de kosten voor een stevige fundering en het transport en tijdelijke opslag zijn relatief hoog. Bij PR en marketing moet men denken aan de officiële opening, een kleine publicatie over “the making of” en het verzorgen van publicaties in de daartoe geëigende tijdschriften.

Organisatie en planning

Voor de uitvoering is een projectorganisatie opgezet. Trekker daarvan is Pels Rijcken die ondersteund wordt door het bestuur van de stichting Vierkant in Vierkant en andere adviseurs.

De meeste tijd wordt besteed aan fondsenwerving en daarna aan het feitelijk opbouwen van het kunstwerk. Naast de esthetische begeleiding is er de nodige techniek nodig om de betonblokken op de bouwen conform de tekeningen. Voor de technische ondersteuning en voor de uitvoering (constructieontwerp, fundering en uitvoering) wordt externe expertise aangetrokken.

In het project wordt intensief samengewerkt met de gemeente. Deze samenwerking gaat over de tijdelijke plaatsing op de groenstrook tussen het IBIS hotel en het gemeentekantoor Stationsplein 107, de planning in het kader van de werkzaamheden bij de aanleg van de ringweg Noord en de definitieve plaatsing na de voltooiing van de ringweg en het Morssingelparkje. Onder andere wordt gewerkt aan het in kaart brengen van de ondergrondse leidingen ter plaatse. Ten behoeve van de promotie heeft de gemeente een visualisatie laten maken van ViV op de tijdelijke locatie (zie het voorblad).

In het kader van de projectvoorbereiding zal ook overleg worden gevoerd met de omwonenden.

Het is ons streven om de fondsen voor de zomer veilig te hebben gesteld zodat het werk op 23 september bij het begin van de jaarlijkse Kunstroute aan de stad Leiden aangeboden kan worden.